

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Politieke geschiedenis van België sinds 1830
Pijnenburg, B.

Citation

Pijnenburg, B. (1983). Boekbespreking van: Politieke geschiedenis van België sinds 1830. *Acta Politica*, 18: 1983(4), 519-522. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452411>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452411>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Els Witte, Jan Craeybeckx, **Politieke geschiedenis van België sinds 1830. Spanningen in een burgerlijke democratie**, Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1981, XVI + 535 pag., f 62,-

Basisbegrip in deze studie is, zoals trouwens de titel direct al laat verstaan, 'burgerlijke democratie'. België zou volgens de auteurs typisch een burgerlijke democratie zijn. In de betekenis van zowel 'bourgeois' democratie als politiek stelsel waarin de burgerij (zij die, vanuit sociaal-economisch oogpunt bezien, de middenklasse uitmaken) een toonaangevende rol heeft gespeeld en deze tevens tot op heden behield.

De onafhankelijkheid van 1830 kwam er grotendeels door toedoen van de burgerij uit die tijd.

De strijd voor de ontvoogding van het Vlaamssprekend volksdeel van België werd op gang gebracht in goed-burgerlijke middens, eind de negentiende eeuw.

België is altijd een democratie geweest, waar de niet-burgerij (de arbeiders) eigenlijk grotendeels buitenspel is gezet. (Dit ondanks het feit dat de arbeidersklasse in de loop van die anderhalve eeuw politiek machtig geworden is. Is per slot van rekening de Belgische Socialistische Partij niet een van de grote gevestigde partijen van het land geworden? Men kan zich echter afvragen in hoeverre dit ten koste is gegaan van allerlei verburgerlijking en aanverwante coöptatie binnen het politiek establishment).

Anderzijds is er de Belgische variant van de pacificatiedemocratie. Dat zou men dus ook politiek kunnen noemen die wezenlijk 'bourgeois' is naar aard en vorm: de politiek van het overleg en compromis. Dit heeft in België geleid tot een typische variant van politieke besluitvorming: de welbekende formule van 'pacten' (Sociaal, School-, Cultuur-, regeringspact) en 'conclaven'. Een politiek, zoals de auteurs er steeds weer aan herinneren, die crop gericht is te allen prijze openlijke klassentegenstellingen en -conflicten (en een eventuele escalatie daarvan) zoniet in te dijen, dan toch zoveel mogelijk te verdoezelen. Een democratie die regeren en besturen overlaat aan notabelen-politici en bewindvoerders-technocraten.

Hoe die democratie er gekomen is, met de burgerij die het nog altijd meestal voor het zeggen heeft en waarvan een 'bourgeois' politieke cultuur de grondslag vormt, wordt door historische analyse duidelijk gemaakt.

Het grote pluspunt van dit werk is dat een aantal vaste gegevens, vertrouwde verschijnselen en wetmatigheden van de politieke bouw en dynamiek van België in een nieuw daglicht komen te staan, nu hun historische achtergrond en groei door de tijd geschetst zijn.

Telkens weer wordt m.a.w. in dit werk bevestigd hoe relevant en verrijkend een dergelijke historische duiding wel is.

Temeer omdat de auteurs in hun analyse direct aansluiting zoeken bij verworven theorieën en inzichten uit de politicologie, met name bij de stellingen van L. Huyse en A. van den Brande over de typisch Belgische politieke configuratie waarin drie fundamentele breuklijnen (religieus-levensbeschouwelijk, sociaal-economisch, etno-linguïstisch) elkaar doorkruisen en aldus, eigenaardig genoeg, in feite het

systeem overleidend houden. Met natuurlijk de bovenbouw van de pacificatiedemocratie, die zich daarop geënt heeft (en de dienovereenkomstige specifieke verhouding elite-massa).

In dit boek kan men lezen hoe ieder van die breuklijnen de laatste 150 jaar gegroeid is; wat achtereenvolgens het telkens weer wisselend stramien was van hun onderlinge verhouding; en het geheel van concrete historische feiten en ontwikkelingen, dat in ieder van die fasen past (en dat is de belangrijkste bijdrage van dit werk).

Zoals de auteurs zelf uitdrukkelijk in de inleiding stellen, is het er hun primair om te doen geweest te komen tot 'een meer synthetisch georiënteerd overzicht dat zich eerder tot doel zou stellen de hoofdlijnen weer te geven van het groeiproces naar de huidige politieke situatie. De klemtoon ligt in dit werk dus geenszins op het feitenrelas. Het wil een proeve tot interpretatie zijn ...' Dus duidelijk iets anders dan Theo Luyckx' overbekende 'Belgische politieke geschiedenis van 1789 tot heden' - waarin welbewust enkel gedetailleerd feitenmateriaal gerapporteerd wordt.

Els Witte en Jan Craeybeckx gaan niettemin minutieus en grondig in op bepaalde feiten en ontwikkelingen. Omdat dit precisiewerk kadert binnen een geheel van gerichte analyse, wordt men evenwel niet overrompeld door die veelheid aan details en specificaties. De onderliggende ratio die de auteurs zoeken tussen al die feiten en ontwikkelingen in de Belgische politieke geschiedenis sinds 1830, kan men aanvechten. Zeker het totaalbeeld dat zij daarvan geven: de onomkeerbare weg naar een alsmar meer 'verburgerlijkte' democratie.

Blijft dat er toch verbanden gelegd zijn en naar meer omvattende verklaringen gezocht werd. Hetgeen, wat verder ook de bezwaren weze tegen die burgerdemocratie-stelling, in ieder geval de verdienste heeft dat men meer perspectief krijgt en een beter beeld van wat anders een historische wirwar zou blijven van gebeurtenissen, problematieken, conflicten en veranderingen.

De auteurs hebben hun analyse opgedeeld in twee helften. Deel I bestrijkt de 1830-1918-fase van de Belgische politieke geschiedenis, onder de titel 'ontstaan en evolutie van het burgerlijk parlementarisme'. De tweede helft van het boek beschrijft de periode 1918-1981, met vier stadia van de politieke ontwikkeling, waaraan telkens een hoofdstuk gewijd is. De Eerste Wereldoorlog, de grote economische depressie van de jaren '30, de Tweede Wereldoorlog en tenslotte de algemene stakingen in België in de winter van 1960-1961 zijn daarbij als referentiepunten genomen. Het laatste hoofdstuk van dit tweede deel behandelt 'het tijdvak van de massaconsumptie en van de staatsvorming vanaf de jaren zestig'.

De 1914-'18 caesuur hebben Witte en Craeybeckx gekozen omdat naar hun mening er dan een wezenlijke ommekeer heeft plaatsgevonden. Tot de Eerste Wereldoorlog had men een politiek bedrijf, dat overheerst werd door het burgerlijke parlementarisme. Nadien werden de bakens definitief verzet met de doorbraak en het tot ontwikkeling komen van de massademocratie in de ons nu bekende vorm.

Tallose thema's zijn in beide helften op een boeiende en hoogst inzichtelijke manier beschreven. Met name in het eerste gedeelte zijn aan te stippen de beschou-

wingen over: het vroegsocialisme in de jaren 1830-1848; tussen 1850 en 1884 de arbeidersbeweging, het sociale progressisme van de middenklasse, het kleinburgerlijk flamingantisme; tijdens de 1885-1918-periode de doorbraak van de christen-democratie, de staatsinterventie in de sociale sector, de strijd om de boeren, de confrontatie katholieke zuil versus vrijzinnige kamp.

De tweede helft van het boek behandelt, zoals gezegd, fasen van de Belgische politieke geschiedenis, die minder ver verwijderd zijn in de tijd. De grote verdienste daarvan is dan ook in de eerste plaats wat men allemaal kan leren over de herkomst, het profiel, de actie (en de beweeggronden die daar aan de basis van lagen) in al die jaren van protagonisten, die momenteel nog steeds het politieke strijdtonel in België domineren.

Het laatste hoofdstuk van dit tweede gedeelte waarin een geschiedschrijving geprobeerd werd die wel heel 'eigentijds' is, blijkt (vergeleken met de rest van het boek) van een minder gehalte, al was het alleen maar vanwege de soms wel erg grove borstelstreek waarmee de periode na '60 in de verf wordt gezet. Een paar voorbeelden van nogal 'boute' uitspraken en stellingen (cursivering niet in de oorspronkelijke tekst).

'Het aantal loontrekkers is zeker niet afgenomen, maar het feit dat er minder fabrieksproletariaat is, heeft het politiek en kiezersgedrag van de bevolking beïnvloed ten nadele van de arbeiderspartijen, waar veel tertiären zich niet zo vanzelfsprekend mee vereenzelvigen' (pag. 352).

'Tot in scholen plaatste men automaten met frisdranken, snoepgoed enz. Ook de bevolkingsgroep die moeilijke tijden had gekend, liet zich in de consumptiesfeer van de nieuwe *wegwerpmatschappij* opnemen: *doorgaans is het goedkoper te vervangen dan te herstellen*' (pag. 353).

'De klassetegenstellingen worden ogenschijnlijk verdoezeld door gelijkenissen in levenswijze. Het gevoel van 'aliënering' of *vervreemding* vervaagt, zodat veel loontrekkers zich niet meer duidelijk bewust zijn van hun eigen klassebelang' (pag. 355).

'Levensbeschouwelijk probeert de CVP aan een steeds minder kerkelijke bevolking (nog 30 pct. vervult zijn godsdienstige plichten) haar moraal *op te dringen*' (pag. 454).

De auteurs geven direct in het begin van het boek toe dat het voor hen zelf inderdaad ook heel moeilijk bleek, om op die recentere periode van de Belgische politieke geschiedenis een goed en duidelijk zicht te krijgen.

Voor hen schijnt dit overigens niet meer dan normaal. De feiten en ontwikkelingen zouden namelijk nog te jong zijn om nu reeds zinnige geschiedkundige uitspraken dienaangaande te kunnen doen. Dat mag dan wel als een plausibel argument klinken in de oren van historici, anderen evenwel (zoals sociologen en politicologen) zullen daar toch zo hun twijfels over hebben. Zeker wanneer het om uitspraken gaat in de trant van de vier hier zojuist genoemde voorbeelden.

Met dit laatste hoofdstuk hebben de auteurs zich wellicht vergrepen in hun ijver om echt eigentijdse geschiedenis te schrijven. Men zou daarom eigenlijk beter kunnen spreken van een werk met 2 delen historische analyse, 1830-1918 en

1918-1960, en een laatste stuk 'Kroniek van en eerste beschouwingen over de periode na '60'.

B. Pijnenburg

H. Pross: **Politische Symbolik; theorie und praxis der öffentlichen Kommunikation**, Kohlhammer Reihe 80, Stuttgart, 1974, 156 S.

H. Pross: **Zwänge; essay über symbolische Gewalt**, Kramer Verlag, Berlin, 1981, 151 S.

Aan het eind van de jaren zestig ontstond er veel kritiek op het decennium eerder tot bloei gekomen behaviorisme. Vooral dank zij Heinz Eulau – de 'godfather' van het na-oorlogse behaviorisme – had dit behaviorisme zich ontwikkeld tot de vruchtbare loot aan de stam van het empirische onderzoek. Behavioristen en empiristen werden steeds vaker met elkaar vereenzelvigd en de talrijke kritiek, die zij aan het eind van de jaren zestig uit de radicale hoek van de 'Caucus for a new political science' ontvingen, was dan ook een mengsel van anti-behaviorisme en anti-empirisme tegelijk.¹ Van het empirisme werden vooral de wetenschappelijke methode en de opvatting dat er tussen 'zijn' en 'behoren' een logische kloof bestaat, gehekeld. Voor Christian Bay was het ontbreken van een normatieve oriëntatie een zo ernstig gemis van de politicologie dat hij er de term 'pseudo-politics' voor reserveerde.² Frappant is dat hij deze diskwalificatie aan juist de behavioristen uitreikte, hetgeen aardig de toenmalige verwarring van empirisme met behaviorisme aangeeft. Meer toepasselijke (maar weinig genuanceerde) kritiek op het behaviorisme was dat het zich te eng bezighield met de slechts uiterlijk waarneembare aspecten van individueel gedrag. Veel wezenlijke politieke zaken zouden hierdoor veronachtzaamd worden, met name de factoren achter individueel gedrag (psychische drijfveren; culturele factoren) alsmede de groepsdynamica (socialisatie; communicatie).

Wanneer men na vijftien jaar de balans van 'het behavioristendebat' opmaakt, kan men moeilijk aan de indruk ontkomen dat de behavioristen er als winnaar uit te voorschijn zijn gekomen. Veel radicale critici van eertijds laten als politicoloog ofwel weinig of niets meer van zich horen (bij voorbeeld Marvin Surkin, Peter Euben, Frank Marini, en in Nederland Abraham de Swaan) ofwel hebben de wetenschappelijke methode weer ter hand genomen (bij voorbeeld Kenneth Dolbeare, Erik Wright, en in Nederland Meindert Fennema). Veel behavioristen van eertijds hebben daarentegen hun voordeel gedaan met 'het behavioristendebat'. Met name de eerder genoemde Heinz Eulau, nu actief als editor van het voortreffelijke tijdschrift *Political Behavior*,³ en de kring rond hem (onder anderen Richard Brody, Paul Sniderman, Milton Rokeach en Ada Finifter) hebben zich ontvanke-lijk opengesteld voor de kritiek dat meer dan voorheen de achter het uiterlijk waarneembare, individuele gedrag gelegen factoren en groepsdynamica bestudeerd moeten worden. Ook anderen hebben eraan bijgedragen dat in de empirische analyse van politiek gedrag een aantal interessante ontwikkelingen in gang gezet is. De studie van gedragsfactoren wordt nu vooral psychologisch en meer nog biolo-

gisch uitgediept en met veel belovende voorlopige resultaten.⁴ De studie van groepsdynamica is geactiveerd door nieuwe benaderingen van politieke socialisatie,⁵ terwijl het terrein van politieke communicatie langs meerdere wegen opnieuw verkend wordt.⁶ Een wederopkomend deelgebied is de studie van politieke symbolen, zowel verbale als non-verbale. Hoewel het behavioristen uiteindelijk altijd zal blijven gaan om de gedragseffecten van communicatie ('pragmatiek'), nemen zij tegenwoordig ook de syntactische en semantische aspecten van communicatie nadrukkelijk in beschouwing.⁷

Tegen deze achtergronden verdient het werk van de Duitser Harry Pross aandacht. Hij is een van de produktieve auteurs over politieke symbolen. Zijn in 1974 verschenen *Politische Symbolik* kan gezien worden als een algemene inleiding. Credo is dat communicatie een aaneenschakeling van tekens, gebaren, klanken, vehicels – in het algemeen: objecten – is, die elk een eigen betekenis voor de ontvanger kunnen hebben. De zender zal vaak ook een specifieke betekenis toevoeging beogen en hanteert daartoe een grote variëteit van objecten: rituelen, hymnen, jargon, specifieke kleding (van uniform tot spijkerpak), mimiek, enzovoorts. Dit credo is uiteraard verre van nieuw. De grondslagen ervan vindt men bij voorbeeld al in Colin Cherry's bekende werk *On Human Communication*, terwijl onze Haagse Politiek dagelijks illustraties ervan biedt.⁸ Het is echter Pross' verdienste dat hij op even eenvoudige als systematische wijze vele aspecten van symbolische communicatie onderscheidt. Bijzondere aandacht besteedt hij aan die variant van politieke communicatie waarbij het om socialisatie en educatie gaat; deze variant munt gewoonlijk uit door standaardisatie en duurzaamheid van betekenissen en door waarneembare gedragseffecten. Zijn illustraties kiest hij uit diverse politieke stelsels (westers en niet-westers; hedendaagse en voorbijge; democratische en niet-democratische), op zowel massa- als eliteniveau, en zowel te linker als te rechter zijde van het politieke spectrum. Wat het gebruik van politieke symbolen betreft, blijken de verschillen tussen bij voorbeeld het politieke establishment van partijpolitici en de tegencultuur van links-radicalen verrassend klein te kunnen zijn. Pross schouwt gedistantieerd en eigenlijk heel cynisch.

Meer specifiek is zijn recente boek *Zwänge*, waarin hij ingaat op de symbolische aspecten van politieke dwang en geweld; in het algemeen van a-symmetrische invloedsverhoudingen. Onder de fraaie titel 'Der Drachen am Fusse der Leiter' behandelt hij allereerst de taalsymboliek van het marxisme: 'klassenstrijd', 'solidariteit', 'uitbuiting', 'opvoeding', etcetera. Dit jargon is rijk aan metaforen en doet in zijn consequenties weinig onder voor gerenommeerde dwangsystemen als het nationaal-socialisme waarnaar hij eveneens veelvuldig verwijst. In de rest van het boek werkt Pross de in *Politische Symbolik* onderscheiden typologieën en aspecten uit voor concrete dwangsituaties. Ook hierbij etaleert hij een brede belezenheid: de voorbeelden worden geput uit zeer verschillende tijden, plaatsen, en politieke stelsels, die echter alle het kenmerk van dwang van sommigen over velen gemeen hebben.

Het tweede boek ligt in het vernauwde verlengde van het eerste. Dat is de compositie wel, maar de efficiëntie niet ten goede gekomen. Bij de behandeling van het verschijnsel 'symbolisch geweld' wordt de systematiek van het eerste boek

volop benut, maar al te vaak wordt er ook herhaald, soms zelfs letterlijk en met oude voorbeelden en al!

Een methodologisch probleem is dat, terwijl Pross enerzijds (en terecht) benadrukt dat communicatie en dus ook symboliek een relatie behelzen tussen zender en ontvanger en dus de mogelijkheid van verschillende betekenis toevoegingen inhouden, hij anderzijds zelf aan de door hem waargenomen verschijnselen een vaste symbolische betekenis toekent. Ook geweldssymbolen hebben echter ongetwijfeld enigermate naar subject variërende, verschillende betekenissen, zowel voor de onderdrukkers als voor de onderdrukten. Pross' visies op de symbolische aspecten van politiek gedrag verdienen empirische ondersteuning. Veldwerk is hier geboden!

Noten

1. H. Daudt: Kritische theorie, kritiek op de politicologie en politicologische kritiek, *Acta Politica*, 1972, 220-272 geeft een nog steeds aardig (en polemisch) overzicht van deze kritiek.
2. C. Bay: Politics and Pseudo-politics, a critical evaluation of some behavioral literature, in *American Political Science Review*, 1965, 39-51.
3. Gestart in 1979. Uitgave Agathon Press, New York. Abonnement \$ 17,50 per jaar.
4. Uit het overaanbod van nieuwe literatuur zie M. Watts (ed.): Biopolitics, ethological and physiological approaches, in *New Directions for Methodology of Social and Behavioral Science*, 1981, number 7 (Jossey Bass, San Francisco).
5. D. Schwartz and S. Schwartz (eds.): *New Directions in Political Socialization*, Free Press, New York, 1975. Het internationale, door de Nederlander Langeveld opgerichte en geleide tijdschrift *International Journal of Political Education* (Elsevier, Amsterdam) rapporteert herhaaldelijk over nieuwe ontwikkelingen.
6. D. Graber: *Verbal Behavior and Politics*, Illinois UP, Urbana, 1976.
7. Een voor politicologen interessante syntactische analyse van Nederlandse taal geeft J. Renkema, *De taal van Den Haag*, Staatsuitgeverij, Den Haag, 1981.
8. C. Cherry: *On Human Communication*, Cambridge UP, Cambridge, 1957. Politicologisch interessant materiaal over de Haagse politiek biedt P. van Lint e.a.: 'Ja, kijk, mag ik dit zeggen ...', Xeno, Groningen, 1976 en D. ten Berge: *Sapristi! Van Agt*, Elsevier, Amsterdam, 1981. Men vergeet evenmin G. Bomans: *De man met de witte das* (spelen in de zandbak van de Nederlandse politiek), Elsevier, Amsterdam, 1971, op welk boekje in 1976 de PPR haar kadercursus baseerde.

M. P. C. M. van Schendelen